

11.05.10

רנה לי: חצויה

עדי כץ

מערכת מוטקה

הסופרת, המשוררת וחוקרת הספרות רנה לי מתגוררת כבר 40 שנה בארצות הברית, אך עדיין כותבת בעברית. בביקור בארץ לרגל צאת ספר השירים החדש שלה היא מדברת על הבחירות שעשתה בחייה, על הגעגועים לישראל ועל הכמיהה לשורשים

"יושבת לי כך מול החלון בניו-יורק בחורף השב/ לוגמת מן הקפה השחור והוגה באיזו אני-אחרת/ שלפני מיליון שנה, בחורף צעיר בירושלים, / ישבה וצפתה בעד החלון מחלמת לה חיים ורודים, ומחכה/
"אודה, לשוני לחכי לא דבקה, / שאיככה לא אשכח אותה אהבה עתיקה/ שמעולם לא זכתה לבוא על סיפוקה - /
"וטעם הקפה המר-מתוק בפיו/ כטעמה של עצבות רחוקה".

העצב והגעגועים שבהם ספוגות השורות הללו, מתוך השיר "בעד החלון" של פרופ' רנה לי (78), משוררת, סופרת וחוקרת ספרות ישראלית שחיה זה 40 שנה בניו יורק, מאפיינים את חייה כאישה חצויה. לא לגמרי אמריקנית, אבל כבר לא לגמרי ישראלית.

כשהיא מבקרת בימים אלה בישראל, אחרי שנתיים וחצי שלא הגיעה לכאן, היא מספרת על אהבתה לארץ, שאותה היא נושאת בלבה בכל שנותיה בגלות. "אני לא מאמינה שאני כאן", היא אומרת. "מצב הבריאות שלי לא איפשר לי להגיע לאחרונה, ועכשיו אני כל כך נהנית. תל אביב נהדרת. אני מסתובבת בנוה צדק, מסתכלת על הבתים הקטנים המשופצים ומתמלאת שמחה. הילדים והנכדים שלי, שהם אמריקנים לכל דבר, כבר לא ירגישו את זה".

ספר השירים החדש שלה, "והים אנה ילך", שממנו לקוח השיר ושיצא לאחרונה בהוצאת כרמל, הוא רטרוספקטיבה של 50 שנות יצירה, בפרוזה ובשירה. למרות השנים הרבות בניכר, ממשיכה לי לכתוב בעברית, לצד הכתיבה באנגלית. את התואר השני ואת הדוקטורט שלה עשתה בארצות הברית, בספרות עברית דווקא, ואף לימדה את הנושא קרוב ל-20 שנה בקווינס קולג', שלוחה של האוניברסיטה העירונית של ניו יורק. "הרבה ישראלים באו ללמוד אצלי קורסים על ביאליק ועגנון", היא מספרת. "העברית היא עדיין השפה שלי. כל חיי אני חיה בעברית ומלמדת אותה. פעם ניסיתי לתרגם לאנגלית שיר שכתבתי בעברית ויצא משהו שמאוד לא נאמן לי. אני נשמה חצויה, לא שייכת לשם ולא לכאן. בשלב זה של חיי, זה כבר לא ניתן לתיקון".

לי נולדה בתל אביב, בת יחידה לזוג מורים. היא למדה משפטים במסגרת העתודה האקדמית ושימשה כעורכת דין בדרגת קצונה במחלקה המשפטית של צה"ל. לאחר שחרורה מהצבא נישאה לאבשלום קופמן, מהנדס בניין, והשניים התגוררו בחיפה, שם נולד בנם הבכור יואב. שנה לאחר מכן, ב-63', החלה המשפחה את דרך נדודיה, בעקבות הצעת עבודה שקיבל אבשלום בניגריה.

"והים אנה ילך", ספר השירים החדש של רנה לי

"אחרי ארבע שנים בניגריה, שם נולד הבן הצעיר, גיל, חזרנו ארצה ורצינו להתיישב כאן", היא מספרת, "אבל היה מיתון וכל מיני הבטחות לעבודה פרחו. בחברת 'מקורות' הציעו לבעלי עבודה בקניה, ושוב נסענו. משם, אחרי תקופה קצרה יחסית ובמעבר חד מהאביב הנצחי של אפריקה, הגענו לחורף של ניו יורק".

המחשבה הראשונית הייתה להישאר שם שנתיים, אבל כמו ברבים מהסיפורים מסוג זה, השנתיים התארכו. "בעלי תמיד השתוקק לנסות את אמריקה. אני לא ממש רציתי, זה לא משך אותי, ובאמת היה לי מאוד קשה להתחלה. לא היינו שליחים שמרפדים אותם, וההישרדות לא הייתה קלה. הרגשתי אנונימיות וזרות. הייתי עם שני ילדים קטנים בבית, אבל לאט לאט מתחילים להסתדר.

"כשהילדים כבר היו בבית הספר התחלתי ללמוד, והלימודים היו נהדרים. עזבתי את המשפטים לטובת מה שתמיד אהבתי, הספרות. למדתי לתואר שני ועשיתי דוקטורט בספרות עברית ובפילוסופיה יהודית והתחלתי ללמד. במקביל כתבתי כל הזמן".

היום, אחרי שיצאה לפרישה מוקדמת, היא מקדישה את כל זמנה לכתיבה. עד היום הוציאה 12 ספרים, חלקם עוסקים במחקר ואחרים הם ספרי פרזיה ושירה. את ארבע השנים שחיה בניגריה סיכמה בספר בשם "אויבו אויבו" שפירושו בשפה המקומית "מקולף". "על פי השקפתם, כל בני האדם נולדו שחורים, רק שחלק מהם קולפו ונתרו לבנים". ספר סיפורים שלה בשם "עוד רחוק מן הבית", יצא בהוצאת הקיבוץ המאוחד ב-2001.

השירה, עיקר היצירה שלה, מלווה אותה מגיל מאוד צעיר. "עוד כשהייתי תלמידה בבית

ספר יסודי התפרסמו שירים שלי בעיתון 'במעלה'. אין ספק שהקרע שאני חיה בו מאפיין את השירה שלי, לצד הומור, אולי הומור שחור. אני עוסקת בשירה גם בזוגיות מבוגרת".

לאורך השנים הגיעו בני המשפחה אחת לשנה לישראל כדי לבקר את הוריה של לי. "אבי ואמי המנוחים באו כציונים מפולין והעזיבה שלי את הארץ הייתה מכה בשבילם, בעיקר כיוון שהייתי בת יחידה. ולמרות זאת הם אמרו תמיד שאנחנו צריכים לחיות איפה שטוב לנו".

רנה לי. "געגועים היו תמיד, אבל היום יש יותר זמן להרהורים"

לפני חמש שנים, בזמן ביקור בארץ, חלתה לי בדלקת ריאות קשה שהשאירה בה את אותותיה, והביקורים בארץ נעשו תכופים פחות. "חשבתי שכבר לא אוכל לבוא ארצה, כי הקיץ הישראלי מאוד קשה לי, אבל הנה אני כאן. לחזור לחיות בישראל אני כבר לא יכולה. אני למעלה מ-40 שנה בניו יורק, ילדיי גדלו שם ויש לי חיים שם".

הגעגועים למקום שנולדת בו גוברים עם הגיל?

"געגועים היו תמיד, אבל כשבן אדם צעיר, הוא מאוד עסוק ויש פחות פנאי להתגעגע ולחשוב. לימדתי במשרה מלאה, למדתי לקראת הדוקטורט, גידלתי שני בנים והחזקתי בית. היום יש יותר זמן להרהורים".

שני בניה - יואב הוא רופא נירולוג, גיל מחזאי ובמאי (שביים את הסרט "גנג הזיכרונות" העוסק בשואה ושודר בטלוויזיה בישראל) - נשואים והורים לילדים, כבר לא חשים קשר מיוחד לישראל. "הם מדברים קצת עברית, שניהם למדו בילדותם בישיבה בני יורק, אבל השפה העברית לא הייתה נושא מרכזי במערכת הלימודים. הבנים שלי לא יכולים לעמוד על הערך של הדברים שאני כותבת בעברית, וזה עצוב".

ארבעת הנכדים הם כבר אמריקנים לחלוטין. שלוש מהם, בנותיו של הבן הצעיר, חיות בחוף המערבי, כך שהמפגשים איתן אינם תכופים. "מבחינת המשפחה, העסקה של חיים בארצות הברית לא כל כך מוצלחת. הכול רחוק, הנסיעות ארוכות, וזה לא תורם ליחסים

המשפחתיים".

את מרגישה שהקשר עם הנכדים, שגדלו בתרבות אחרת, לוקה בחסר?

"זאת לא אותה קירבה שהייתי רוצה. הן חיות בלוס אנג'לס, ואין ספק שהסבתא השנייה שלהן, שהיא אמריקנית וגרה יותר קרוב אליהן, חיה יותר את העולם שלהן. הן אוהבות אותנו, אבל אנחנו באיזשהו מקום הסבים שיש איתם קורט של זרות, אפילו מבחינת ההיגוי שלנו, ואי אפשר להימלט מזה".

עם כל הגעגועים והכמיהה לשורשים, לי שלמה עם הנתלב שבו בחרה. "בחיים את נוהגת, ופתאום את סוטה מהדרך ומגיעה למקום אחר לגמרי. אני לא יכולה לומר שאני מצטערת, כי היו המון דברים נהדרים, וגם היום יש לי חיים מאוד עשירים. ועדיין, אני לא מרגישה ממש אמריקנית גם אחרי כל השנים. מצד שני, כאן אני לא מרגישה ממש ישראלית כמו שהרגשתי בעבר. נפשית אני כמו מישהו שקצצו לו את חבל הטבור, אבל משהו נשאר. אני רואה את עצמי כדיוקן החדש של היהודי הנוודד, וזה לא קל. אני מקנאה כשאני רואה אנשים מושרשים".

עוד על יצירה בגיל מבוגר:

מוטקה בלום: התחדשות בלתי פוסקת

יוסי גרבר: העיקר להמשיך לעשות

חיים אלכסנדר: 95 שנות מוזיקה

רות מילרד: אף פעם לא מאוחר להתחיל לכתוב